

فرا تحلیل کیفی ابعاد توسعه کارآفرینی زنان روستایی

مجید یاسوری^{۱*}، معصومه نوروزی نژاد^۲

چکیده

کارآفرینی از فعالیت‌هایی است که می‌تواند برطرف‌کننده بسیاری از چالش‌های اقتصادی در مناطق روستایی باشد. در این میان، زنان به‌عنوان یکی از گروه‌های تأثیرگذار در جامعه روستایی نقشی مهم دارند. فراگیری کارآفرینی بین زنان روستایی نیازمند برنامه‌ریزی برای شناسایی عوامل کلیدی تأثیرگذار در توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه است. بنابراین، برای تقویت هرچه بیشتر کارآفرینی زنان روستایی، مطالعه عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی زنان روستایی اهمیت فراوانی دارد. بر این اساس، هدف تحقیق حاضر شناسایی عوامل تأثیرگذار بر کارآفرینی زنان روستایی و طبقه‌بندی آن‌ها از لحاظ ارزش و اهمیت است که به روش فراتحلیل کیفی بررسی شده است. در تحقیق حاضر، از مجموع ۱۱۲ مقاله علمی- پژوهشی انتشار یافته، تعداد ۴۶ مقاله کاملاً مرتبط با موضوع تحقیق، که به صورت پیمایشی و میدانی انجام شده‌اند، بررسی شده است؛ بازه زمانی تحقیقات نیز بین سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۹ است. طبق یافته‌های تحقیق، مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر توسعه کارآفرینی زنان روستایی عبارتند از: سطح سواد و دانش فردی زنان روستایی، شرکت در دوره‌های آموزشی کارآفرینی، کسب درآمد، عامل عضویت در گروه‌های ثانویه، حمایت خانواده، حمایت نهادهای دولتی و عامل حمل‌ونقل.

کلیدواژگان

فرا تحلیل کیفی، کارآفرینی، کارآفرینی روستایی، کارآفرینی زنان روستایی.

yasoori@um.ac.ir

۱. استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه گیلان، رشت (نویسنده مسئول)

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه گیلان، رشت

masumeh.nowrozinogad@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۸/۱۳، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۲۸

طرح مسئله

توسعه کارآفرینی^۱ در کشور ضمن فراهم آوردن زمینه رشد و توسعه پایدار، مسائل و مشکلات جاری از جمله فقر، نابسامانی اجتماعی و فرهنگی، بیکاری دانش‌آموختگان دانشگاهی و معضل انبوه سایر بیکاران را مرتفع خواهد کرد. در واقع، کارآفرینی که به مفهوم کشف و بهره‌برداری از فرصت‌ها به منظور ارزش‌آفرینی در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه است، پایه و اساس توسعه همه‌جانبه محسوب می‌شود [۱۹، ص ۳]. جامعه روستایی نیز از قاعده فوق مستثنا نیست و کارآفرینی در این مناطق می‌تواند برطرف‌کننده بسیاری از چالش‌ها از جمله بیکاری، درآمد پایین، فقدان تنوع اقتصادی و... باشد. پایین بودن سطح زندگی در نواحی روستایی و در نتیجه مهاجرت روستاییان به شهرها، مسائل متعدد اجتماعی، اقتصادی و محیطی را در این نواحی به دنبال داشته است. سیاست‌ها و راهبردهای مختلفی برای کاستن از آثار منفی این مشکلات و پاسخ به نیازهای زندگی در سکونت‌گاه‌های روستایی در کشورهای در حال توسعه، از جمله ایران، در پیش گرفته شد. از این رو، برنامه‌ریزان روستایی بدین نتیجه رسیده‌اند که تشویق روستاییان برای گرایش به کارهای تجاری به شیوه کارآفرینی مناسب‌ترین راهبرد برای پاسخ‌گویی به چالش‌های اقتصادی و اجتماعی در مناطق روستایی است [۲۵، ص ۱]. کارآفرینی به منزله یکی از راه‌های مهم ارتقای توسعه مناطق روستایی ظاهر شده است و به همین دلیل راهی برای «احیای مجدد روستاها» است. در واقع، مشاهده شده است که کارآفرینی و نوآوری نه تنها به ایجاد مشاغل جدید کمک می‌کنند، بلکه به بهبود رقابت اقتصادی، ایجاد رشد اقتصادی و ثروت جدید برای فضای روستایی منجر شده و در نهایت کیفیت زندگی ساکنان محلی را بهبود می‌بخشد [۶۷، ص ۲]. دولت‌های کشورهای در حال توسعه اکنون به این درک رسیده‌اند که هیچ توسعه‌ای معنادار نخواهد بود، مگر در مواقعی که جوامع روستایی نیز همراه باشند. این واقعیت از این امر حاصل می‌شود که ساکنان روستاها، مؤلفه درخور توجهی از جمعیت آن‌ها را تشکیل می‌دهند. در واقع، جمعیت روستایی ۷۰-۸۰ درصد کل جمعیت بیشتر کشورهای جهان سوم را تشکیل می‌دهد [۷۰، ص ۱]. بین اقشار مختلف روستایی، زنان به دلیل شرایط اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی، بخشی از نیروهای مؤثر کار و تولید و فعالیت‌های اقتصادی دخیل در اقتصاد خانوار هستند و در برخی موارد، شواهد گویای این نکته است که در محیط‌های روستایی، نقش زنان در فعالیت‌های اقتصادی بسیار مهم‌تر و بیشتر از مردان است. در محیط‌های روستایی زنانی دیده می‌شوند که با ابتکار و خلاقیت و نوآوری، به راه‌اندازی کسب‌وکار یا فعالیت‌های جدید اقدام می‌کنند [۲۶، ص ۲۴۵]. کارآفرینی از فعالیت‌هایی است که می‌تواند برطرف‌کننده بسیاری از چالش‌های عمده همچون

بیکاری، درآمد پایین، فقدان تنوع اقتصادی و غیره در مناطق روستایی باشد که در این میان، زنان به عنوان یکی از گروه‌های تأثیرگذار در جامعه روستایی نقشی مهم دارند. به همین دلیل تقویت کارآفرینی زنان روستایی، راهکاری مؤثر در راستای دو شاخص توسعه، یعنی افزایش اشتغال و کاهش بیکاری، تلقی می‌شود [۱۴، ص ۱۶۰].

زنان حدود نیمی از جمعیت هر جامعه را تشکیل می‌دهند و جزء بزرگ‌ترین ذخایری هستند که هنوز از وجودشان استفاده بهینه به عمل نیامده است. در عصر حاضر، فراهم کردن زمینه‌های تازه برای مشارکت بیشتر زنان و بهره‌گیری جدی‌تر از قدرت تفکر، ابداع و خلاقیت آنان باید در سرفصل سرمایه‌های مدیریت نوین قرار گیرد [۱۵، ص ۲]. امروزه بخش درخور توجهی از نیروی کار جامعه را زنان تأمین می‌کنند و عملکرد کارآفرینانه آنان در توسعه اقتصادی جامعه بسیار درخور توجه است. کارآفرینی زنان و توانمندسازی آنان به منزله مهم‌ترین ابزار برای ریشه‌کنی فقر و بیکاری مورد توجه قرار گرفته است [۷۱، ص ۲]. بسیاری از محققان بر این باورند که فعالیت زنان کارآفرین نقشی مهم در سلامت اقتصادی کشورها دارد. زنان روستایی^۱، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، مسئول عمده فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هستند [۷۳، ص ۳۵۱]. فراگیری کارآفرینی بین زنان روستایی نیازمند برنامه‌ریزی‌های دقیق‌تری برای شناسایی عوامل کلیدی تأثیرگذار در توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه است [۲۶]. از آنجا که سازه‌ها و عوامل مختلفی در ایجاد و گسترش کارآفرینی زنان روستایی تأثیرگذار هستند، بررسی این سازه‌ها، کمبودها و تنگناهای موجود در آن زمینه را بهتر و دقیق‌تر مشخص می‌کند و در نتیجه برنامه‌ریزی برای رفع این نارسایی‌ها را به صورت بهینه و مناسب‌تری امکان‌پذیر می‌نماید. پژوهش‌های بسیاری در رابطه با عوامل مؤثر بر کارآفرینی زنان روستایی با استفاده از روش‌های مختلف آماری انجام شده است. هریک از تحقیقات، نتایج مختلفی را نمایان کرده‌اند، اما نتایج حاصل از این مطالعات یکسان‌سازی نشده‌اند. در این رابطه، با علم به این مهم که عوامل تأثیرگذار بر پدیده کارآفرینی زنان گسترده است و همچنین با توجه به نقش بسزایی که کارآفرینی زنان در توسعه اشتغال جامعه داراست، شناسایی مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر کارآفرینی زنان روستایی مسئله‌ای است که در تحقیق حاضر بررسی شده است. در این پژوهش، با مرور و فراتحلیل یافته‌های پژوهش‌های انجام‌شده پیرامون توسعه کارآفرینی زنان روستایی، سعی شده است که گامی اثربخش در جهت شناخت بهتر مهم‌ترین عوامل و مؤلفه‌های مؤثر بر توسعه کارآفرینی زنان روستایی برداشته شود. بنابراین، دیدگاه‌های پژوهشگران و یافته‌های پژوهشی آنان به‌طور علمی به روش فراتحلیل کیفی بازبینی شد تا مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر این امر مشخص شوند.

چارچوب نظری

نگاهی به روند توسعه در کشورهای توسعه یافته نشان می‌دهد که کارآفرینی ابزار کارآمدی برای کاهش چالش‌هایی مانند رشد روزافزون جمعیت، کمبود منابع و امکانات موجود و پیدایش نیازهای اجتماعی و اقتصادی جدید فرآروی کشورهای در حال توسعه به شمار می‌رود. امروزه، مقوله کارآفرینی به سرعت در حال گسترش است و توانسته نقش مهمی در زمینه توسعه کسب‌وکار داشته باشد. اهمیت آن به نحوی است که کارآفرینی را قلب فعالیت‌های توسعه اقتصادی تعریف کرده‌اند [۲۶]. اولین تعریف از کارآفرینی، آن را اصطلاحی اقتصادی می‌دانست که فرایند تحمل خطر خرید با قیمت‌های خاص و فروش با قیمت‌های نامشخص را توصیف می‌کند. با این حال، مفسران بعدی این تعریف را گسترش دادند و مفهوم گردآوری عوامل تولید را دربر گرفتند. بعدها مفهوم نوآوری توسط ثنوری پردازان به تعریف کارآفرینی افزوده شد. این نوآوری می‌تواند در فرایند، بازار، محصول، در فاکتور و حتی نوآوری سازمانی باشد [۷۰]. به‌طور کلی کارآفرینی عبارت است از ایجاد کسب‌وکار جدید که با خطرپذیری و عدم قطعیت همراه است. کارآفرینی عامل خلق ثروت، خلق کسب‌وکار، خلق نوآوری، خلق تغییر، خلق کار، خلق ارزش و رشد است. این فرایند شامل جست‌وجو و پیگیری فرصت و حداکثرسازی ارزش ناشی از آن است [۱۶، ص ۵]. در تعریف کارآفرینی روستایی^۱ می‌توان بیان داشت که این نوع از کارآفرینی هیچ تفاوتی با مفهوم عام کارآفرینی ندارد؛ فقط شرایط خاص مناطقی روستایی از جمله بالاتر بودن ریسک، کمبود امکانات و ضعف مدیریت در این نواحی، متفاوت با سایر نواحی و فعالیت‌هاست [۳۹، ص ۲]. کارآفرینی روستایی مبتنی بر تحریک استعداد محلی کارآفرینی و رشد شرکت‌های بومی است. در واقع، وجود فرصت را در مناطق روستایی تشخیص می‌دهد و ترکیبی منحصر به فرد از منابع را در داخل یا خارج از کشاورزی تسریع می‌کند. کارآفرین روستایی نیز یکی از ورودی‌های مهم در توسعه اقتصادی یک کشور و مناطق داخل کشور است. کارآفرینان روستایی کسانی هستند که با تأسیس واحدهای صنعتی و تجاری در بخش روستایی اقتصاد فعالیت‌های کارآفرینی انجام می‌دهند [۶۶، ص ۵۱].

در زمینه کارآفرینی زنان با توجه به محدودیت تحقیقات، تعاریف ارائه شده در این باره محدود است. کارآفرینی زنان فعالیتی است که در زمینه خوداشتغالی مشارکتی، خوداشتغالی مستقل، کارفرمایی و کسب‌وکارهایی با مالکیت انحصار صورت می‌گیرد. زنان کارآفرین زنانی هستند که به‌تنهایی یا با مشارکت، کسب‌وکاری ایجاد می‌کنند و با قبول خطرهای مالی، اجتماعی، اخلاقی و روانی با خلاقیت و نوآوری، محصولات جدیدی را تولید می‌کنند تا در بازار بر رقبا غلبه کنند [۲، ص ۲۳]. با توجه به نقش انکارناپذیر زنان در توسعه روستایی، تقویت

کارآفرینی زنان روستای راهکاری مؤثر در راستای تحقق توسعه پایدار روستایی محسوب می‌شود [۶۴، ص ۱۶۰]. یافته‌های علمی گویای این واقعیت است که توسعه و رشد اقتصادی در مناطق روستایی محقق نمی‌شود؛ مگر اینکه زنان روستایی در همه جهات و ابعاد توسعه مداخله مستقیم داشته باشند [۶۱، ص ۲۳-۳۲]. آنان اگرچه ویژگی‌های زیادی با همکاران مرد خود دارند، از بسیاری جنبه‌ها منحصربه‌فردند. تفاوت‌های قابل مشاهده در شرکت‌های آن‌ها منعکس‌کننده تفاوت‌های اساسی در انگیزه‌ها و اهداف، آماده‌سازی، سازماندهی، جهت‌گیری استراتژیک و دسترسی به منابع است [۶۳، ص ۱]. زنان کارآفرین سهمی درخور توجه در رشد اقتصادی و توسعه ملی و جهانی دارند. آنان در سراسر جهان پراکنده شده‌اند و تعدادشان روزبه‌روز در حال افزایش است، زیرا از یک‌سو کارآفرینی عملی است که زنان می‌توانند توسط آن توانایی‌هایشان را کشف کنند و قادر شوند به موقعیتی دست یابند که ریسک را تجربه کرده، تصمیم گرفته و مدیریت کنند و از سوی دیگر، زنان تحصیل کرده دیگر تمایل ندارند که خود را در چهاردیواری خانه محدود کنند [۶۲، ص ۱۹۵].

عوامل مرتبط با کارآفرینی از نظرگاه‌های مختلفی بررسی شده است. نظریه پردازان اقتصادی شرایط و عوامل اقتصادی را موجب کارآفرینی می‌دانند. از این نظر، موفقیت کسب‌وکارها وابسته به در دسترس بودن سرمایه در شروع فعالیت‌های کارآفرینانه و همچنین کنترل مالی مناسب برای هزینه‌کرد منابع مالی هستند. در نظریه‌های اقتصادی، بیشتر به بحث نوآوری^۱ در تولید محصول و جلب سرمایه‌گذاری، ایجاد تعادل بین عرضه و تقاضا، ایجاد مبادله و گردش پول در اقتصاد، فراهم‌آوردن ابزار و تولید محصولات جدید قابل عرضه به بازار، تحمل عدم قطعیت، داشتن مهارت‌های مدیریتی، جابه‌جایی منابع اقتصادی براساس اصول بهره‌وری، آگاهی از فرصت‌های سودآور و کشف‌نشده اشاره کرده‌اند. در مقابل نظریه‌های روان‌شناسان برای توسعه کارآفرینی، ویژگی‌های روان‌شناختی کارآفرینان از جمله مخاطره‌پذیری^۲، میل به استقلال‌طلبی، اعتمادبه‌نفس، ویژگی‌های انگیزشی و شخصیتی و پشتکار را شرط لازم برای کارآفرین می‌دانند [۶۰، ص ۲۴۰]. اما در رویکرد رفتاری، علاوه بر ویژگی‌های شخصیتی، عوامل محیطی و ویژگی‌های رفتاری^۳ فرد نیز مورد توجه قرار می‌گیرد. در نظریه‌های جامعه‌شناسی، چنین بحث می‌شود که ساختارهای اجتماعی^۴ در دسترسی زنان به فرصت‌های کارآفرینی تأثیر می‌گذارند. در نهایت شرایط محیطی یا محیط کارآفرینی شامل عوامل اقتصادی، سیاسی، صنعتی، جمعیتی و فرهنگی شناخته‌شده در جهت ایجاد یا تضعیف فرصت‌های کارآفرینی و دسترسی به تسهیلات و خدمات حمایتی، که فرآیند راه اندازی را تسهیل می‌کنند، مؤثرند

-
1. innovation
  2. risk-taking
  3. behavioral characteristics
  4. social structures

[۲۲، ص ۱۵۱]. در نظریه رفتاری، کارآفرینی یکی از وسیله‌های اساسی ارزش‌آفرینی^۱ شناخته شده است. طرفداران نظریه رفتاری، فرایند کارآفرینی را فرایندی پیچیده دانسته که به‌شدت تحت تأثیر محیط و زمینه‌هاست [۶۵، ص ۲۲۱].

روش تحقیق

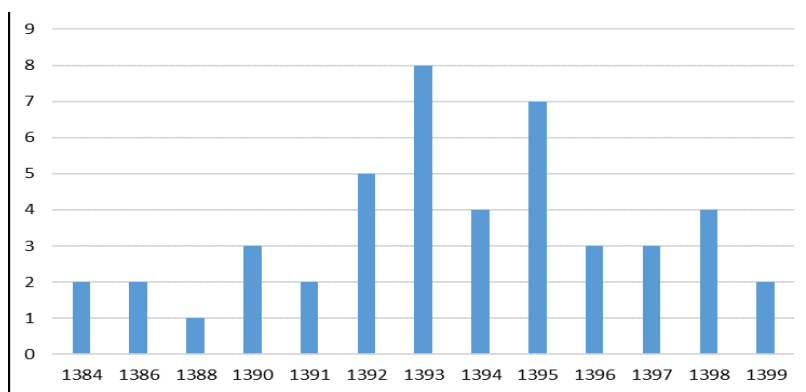
در شناخت واقعیت پدیده‌های اجتماعی، روش‌های متعددی وجود دارد که فراتحلیل یکی از این روش‌ها به شمار می‌رود. فراتحلیل نوعی پژوهش درباره سایر ست. فراتحلیل را می‌توان مطالعه و بررسی نظام‌مند پژوهش‌های گذشته دانست. در واقع، هنگامی که درباره یک موضوع خاص پژوهش‌های متعددی صورت گرفته باشد، می‌توان همه آن پژوهش‌ها را مجدداً مطالعه و با یکدیگر مقایسه کرد و نتایج همه آن پژوهش‌ها را با یکدیگر تلفیق و ترکیب نمود و به یک نتیجه واحد رسید. چنین کاری خود یک پژوهش مستقل محسوب می‌شود. تفاوت این نوع پژوهش با پژوهش‌های دیگر در این است که جامعه آماری در این‌گونه پژوهش‌ها تحقیقات قبلی است و واحد پژوهش آن هریک از پژوهش‌های اولیه و مستقل پیشین است [۲۴، ص ۵۵]. در این تحقیق، به منظور مرور نظام‌مند مطالعات عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی زنان روستایی، از روش فراتحلیل کیفی استفاده شده است. فراتحلیل کیفی، برخلاف فراتحلیل کمی که جنبه استنباطی دارد و با بهره‌گیری از روش‌های آماری به ادغام نتایج پژوهش‌های مختلف در یک حوزه اقدام می‌کند، بیشتر از آماره‌های توصیفی استفاده می‌کند و مشخص کردن فراوانی و درصد آن از ارکان مهم این تحلیل محسوب می‌شود [۴۴، ص ۴۱]. جامعه آماری تحقیق حاضر، ۱۱۲ مقاله بوده است که با جست‌وجوی کلیدواژه‌های «کارآفرینی»، «کارآفرینی روستایی»، «زنان روستایی»، «توسعه کارآفرینی» و «کارآفرینی زنان روستایی» در سایت‌های پایگاه اطلاعات علمی (SID)، نشریات ایران (magiran)، (ensani)، گوگل و سایت نمایه مقالات ارائه‌شده در همایش‌ها و کنفرانس‌های معتبر کشور (civilica) مقالات مورد نظر اخذ شد. در این فراتحلیل، سعی شده است همه مطالعاتی که به شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی زنان روستایی پرداخته‌اند و در دسترس هستند فراتحلیل شود؛ باین‌حال، نمی‌توان ادعایی مبنی بر دستیابی به همه مطالعات داشت. در مرحله اول، ۵۱ مقاله که با موضوع تحقیق ارتباط مستقیم نداشتند و در مرحله دوم ۱۵ مقاله‌ای که ضمن مرتبط بودن با موضوع به صورت کتابخانه‌ای بوده‌اند از مجموع مقالات حذف شدند. در نهایت، ۴۶ مقاله که کاملاً مرتبط با موضوع تحقیق بودند و به صورت پیمایشی و میدانی انجام شدند بررسی شدند. سپس با مطالعه این مقالات، عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی زنان روستایی استخراج و در نهایت براساس فراوانی طبقه‌بندی شدند.

یافته‌های تحقیق

یافته‌های تحقیق در دو بخش یافته‌های توصیفی و یافته‌های کیفی ارائه می‌شود.

یافته‌های توصیفی

مطالعات استفاده‌شده در تحقیق حاضر، ۴۶ مقاله علمی- پژوهشی بوده است که با استفاده از روش‌های مختلف آماری و میدانی انجام شده‌اند. براساس نمودار ۱ بازه زمانی تحقیقات از سال ۱۳۸۴ تا سال ۱۳۹۹ است. از نظر فراوانی سال انجام پژوهش‌ها، بیشترین سهم با تعداد ۸ مقاله (۱۷/۴ درصد) مربوط به سال ۱۳۹۳ است. پس از آن نیز در سال ۱۳۹۵ تعداد ۷ مقاله (۱۵/۲ درصد) صورت پذیرفته‌اند.

نمودار ۱. فراوانی پژوهش‌های انجام‌شده بر مبنای سال تحقیق

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

سمت پژوهشگران: بررسی فراوانی سمت محققان بیانگر این است که از بین ۱۲۵ پژوهشگر در مجموع مقالات، ۵۰ درصد پژوهشگران عضو هیئت علمی دانشگاه‌ها بوده‌اند. پس از آن دانشجویان یا دانش‌آموختگان کارشناسی ارشد با تعداد ۲۴ درصد بیشترین سهم را داشته‌اند. سپس دانشجویان یا دانش‌آموختگان دکتری با ۲۲ درصد و در نهایت ۵ پژوهشگر با ۴ درصد نویسندگان در رتبه‌بعدی قرار دارند (جدول ۱).

جدول ۱. فراوانی سمت پژوهشگران

هیئت علمی	دکتری	ارشد	پژوهشگر	مجموع
۶۳	۲۷	۳۰	۵	۱۲۵
۵۰	۲۲	۲۴	۴	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

رشته دانشگاهی پژوهشگران: براساس جدول ۲، مجموع نویسندگان ۴۶ مقاله بررسی شده در تحقیق از ۱۱ رشته مختلف بوده‌اند. محققان رشته‌های علوم کشاورزی با ۳۷/۶ درصد و پس از آن پژوهشگران رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی با ۲۴/۸ درصد بیشترین سهم را دارند. رشته توسعه روستایی نیز با ۱۰ درصد رشته‌ها، سومین سهم را بین رشته‌ها دارد. سایر رشته‌های ذکر شده در جدول ۲ سهم کمتر از ۱۰ درصد داشته‌اند.

جدول ۲. فراوانی رشته دانشگاهی پژوهشگران

مدیریت منابع انسانی و جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی	علوم کشاورزی	جامعه‌شناسی توسعه	مطالعات زنان	مدیریت بازرگانی	کارآفرینی	اقتصاد توسعه روستایی	روان‌شناسی	مجموع
۸	۴۴	۸	۱	۴	۵	۲	۱	۱۱۷
۶۸	۳۷/۶	۶/۸	۰/۹	۳/۴	۴/۳	۱/۷	۰/۹	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

فراوانی مکان تحقیق: طبق جدول ۳، مکان تحقیق پژوهش‌ها در اکثر استان‌های کشور دارای پراکندگی است. در این بین، استان‌های اصفهان و فارس، هریک با ۱۰/۹ درصد، سهم بیشتری دارند. پس از آن‌ها، استان‌های کرمانشاه با ۸/۷ درصد، تهران با ۶/۵ درصد و پژوهش‌های ترکیبی بین چند استان کشور با ۶/۵ درصد بیشترین سهم مکان انجام پژوهش را داشته‌اند. سایر استان‌ها نیز سهم کمتر از ۵ درصد داشته‌اند.

جدول ۳. فراوانی مکان تحقیق

مکان	چهارمحال و بختیاری	سمنان	ترکیبی	گلستان	اصفهان	فارس	تهران	کرمانشاه	مازندران	سیستان و بلوچستان	گیلان	سایر استان‌ها	مجموع
۲	۲	۲	۳	۲	۵	۵	۳	۴	۲	۲	۲	۱۴	۴۶
۴/۳	۴/۳	۶/۵	۴/۳	۱۰/۹	۱۰/۹	۱۰/۹	۶/۵	۸/۷	۴/۳	۴/۳	۴/۳	۳۰/۴	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

روش تحقیق مطالعات: انواع روش تحقیق در مقالات بررسی شده به چهار روش مختلف است (جدول ۴). روش پیمایشی با استفاده از تکنیک پرسش‌نامه، با ۵۴ درصد پژوهش‌ها، بیشترین روش مورد استفاده در تحقیقات بوده است. سپس روش پیمایشی - اسنادی با استفاده از روش پرسشنامه و اسناد، با تعداد ۳۴/۸ درصد، دارای سهم بالا می‌باشد. روش‌های

فرا تحلیل کیفی ابعاد توسعه کارآفرینی زنان روستایی ۲۹

علی - ارتباطی و پیمایشی - تحلیل عاملی نیز به ترتیب با ۶/۵ و ۴/۳ درصد تعداد کل، در مطالعات مختلف به کار گرفته شده‌اند.

جدول ۴. فراوانی روش تحقیق مطالعات

مجموع	پیمایشی	پیمایشی- مطالعه اسنادی	تحلیل عاملی	پیمایشی- تحلیل عاملی	علی-ارتباطی	تعداد
۴۶	۲۵	۱۶	۲	۲	۳	
۱۰۰	۵۴/۳	۳۴/۸	۳/۴	۳/۴	۶/۵	درصد

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

پروبلما تیک پژوهش‌ها طبق رویکرد روش شناختی: براساس جدول ۵، مقالات بررسی شده بین ۵ رویکرد روش شناختی مختلف پراکنده شده‌اند. طبق بررسی‌ها مشخص شد که رویکرد توصیفی-تحلیلی با ۵۶/۵ درصد تحقیقات سهم بیشتری داشته است. پس از آن نیز، ۲۱/۷ درصد از تحقیقات دارای رویکرد کاربردی، ۱۳ درصد دارای رویکرد توصیفی-کاربردی، ۴/۳ درصد تحقیقات با رویکرد توصیفی و ۴/۳ درصد از مطالعات نیز با رویکرد تحلیلی بوده‌اند.

جدول ۵. فراوانی پژوهش‌ها براساس رویکرد روش شناختی

مجموع	کاربردی	توصیفی-کاربردی	تحلیلی	توصیفی-تحلیلی	توصیفی	تعداد
۴۶	۶	۱۰	۲۶	۲	۲	
۱۰۰	۱۳	۲۱/۷	۵۶/۵	۴/۳	۴/۳	درصد

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

روش نمونه‌گیری تحقیقات: مقالات بررسی شده از روش‌های گوناگونی برای نمونه‌گیری استفاده کرده‌اند (جدول ۶). بین آن‌ها، روش تصادفی ساده و طبقه‌ای با ۴۱/۳ درصد بیشترین سهم را بین روش نمونه‌گیری مقالات داشته است. پس از آن، ۲۳/۹ درصد از روش سرشماری، ۱۰/۹ درصد از روش تصادفی سهمیه‌ای، ۸/۷ درصد از خوشه تصادفی و ۴/۳ درصد از روش نمونه‌گیری سیستماتیک بهره گرفته‌اند. پنج مقاله نیز هر کدام از یک روش مختلف استفاده کرده‌اند.

جدول ۶. فراوانی پژوهش‌ها براساس شیوه نمونه‌گیری

مجموع	سایر روش‌ها	سیستماتیک	خوشه‌ای تصادفی	نمونه‌گیری تصادفی سهمیه‌ای	سرشماری یا تمام‌شماری	تصادفی ساده و طبقه‌ای	تعداد
۴۶	۵	۲	۴	۵	۱۱	۱۹	
۱۰۰	۱۰/۹	۴/۳	۸/۷	۱۰/۹	۲۳/۹	۴۱/۳	درصد

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

تحقیقات دارای راهکار و پیشنهاد: با بررسی‌های انجام‌شده، مشخص شد که از مجموع مطالعات، ۷۳/۹ درصد، پیشنهادها و راهکارهای گوناگون ارائه کرده بودند. تعداد ۲۶/۰۸ درصد از تحقیقات نیز راهکار یا پیشنهاد ارائه نکردند.

جدول ۷. فراوانی تحقیقات طبق ارائه راهکار و پیشنهادها

تعداد	درصد	
۳۴	۷۳٫۹	مقالات با ارائه پیشنهاد و راهکار
۱۲	۲۶٫۰۸	مقالات بدون راهکار
۴۶	۱۰۰	مجموع

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

یافته‌های کیفی

در بررسی یافته‌های مطالعات مرتبط با کارآفرینی زنان روستایی، عوامل مؤثر بر کارآفرینی آن‌ها در هفت دسته زیرساختی- محیطی، خانوادگی، فردی- رفتاری، اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی- مالی، نهادی- قانونی و ترویجی- آموزشی طبقه‌بندی شده‌اند. براساس جدول ۸، سطح سواد و دانش فردی زنان روستایی با ۱۴/۸ درصد بالاترین سهم را بین عوامل فردی- رفتاری داراست. پس از آن، متغیرهای انگیزه- اراده با ۱۰/۱ درصد و سن با ۹/۴ درصد رایج‌ترین متغیرهای مؤثر بر کارآفرینی زنان روستایی هستند.

جدول ۸. عوامل فردی- رفتاری مؤثر بر کارآفرینی زنان روستایی

متغیر	فراوانی	درصد	متغیر	فراوانی	درصد
سطح سواد و دانش فردی زنان	۲۲	۱۴٫۸	فرصت‌شناسی	۵	۳٫۴
انگیزه و اراده قوی برای پیشرفت	۱۵	۱۰٫۱	وضعیت تأهل	۴	۲٫۷
سن	۱۴	۹٫۴	داشتن هدف مشخص در زندگی	۴	۲٫۷
ریسک‌پذیری	۹	۶	کانون کنترل درونی	۵	۳٫۴
توفیق و کمال‌طلبی	۹	۶	سطح مهارت‌های فنی و حرفه‌ای	۳	۲
اعتمادبه‌نفس	۸	۵٫۴	تحمل ابهام	۳	۲
توانایی شخصی و مدیریتی	۸	۵٫۴	اطمینان به موفقیت در آینده	۳	۲
پشتکار	۶	۴	علاقه به فعالیت کارآفرینانه	۳	۲
نوآوری	۶	۴	استقلال‌طلبی	۳	۲
خلاقیت و ابتکار	۶	۴	تعهد و مسئولیت‌پذیری	۲	۱٫۳
تمایل به کارگروهی	۶	۴	کانون کنترل درونی	۵	۳٫۴
انعطاف‌پذیری در برابر تغییرات	۵	۳٫۴	مجموع عوامل	۱۴۹	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

فراتحلیل کیفی ابعاد توسعه کارآفرینی زنان روستایی ۲۱

طبق جدول ۹، بین عوامل اقتصادی- مالی مؤثر بر کارآفرینی زنان روستایی، کسب درآمد با ۲۷٫۸ درصد رایج‌ترین عامل بوده است. تأمین سرمایه با ۱۶٫۷ درصد و اشتغال با ۱۳٫۹ درصد در رتبه‌های بعدی عوامل مؤثر قرار دارند. متغیرهای افزایش توانایی مالی و وجود صندوق‌های اعتباری نیز با ۱۱٫۱ درصد سهم یکسانی داشته‌اند.

جدول ۹. عوامل اقتصادی- مالی مؤثر بر کارآفرینی زنان روستایی

متغیر	فراوانی	درصد	متغیر	فراوانی	درصد
کسب درآمد	۱۰	۲۷٫۸	وجود صندوق‌های اعتباری	۴	۱۱٫۱
تأمین سرمایه برای راه‌اندازی کسب‌وکار جدید	۶	۱۶٫۷	اعطای وام به زنان	۳	۸٫۳
اشتغال	۵	۱۳٫۹	کمک به اقتصاد خانواده	۲	۵٫۶
افزایش توانایی مالی زنان روستایی	۴	۱۱٫۱	بازاریابی	۲	۵٫۶
مجموع				۳۶	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

در بعد عوامل ترویجی- آموزشی (جدول ۱۰)، عامل شرکت در دوره‌های آموزشی کارآفرینی با ۵۳٫۳ درصد بیشترین سهم را بین عوامل مؤثر بر کارآفرینی زنان داشته است. استفاده از رسانه‌های ارتباطی و جمعی با ۲۶٫۷ درصد و ارتباط با مروج با ۲۰ درصد به ترتیب از دیگر عوامل مؤثرند.

جدول ۱۰. عوامل ترویجی- آموزشی مؤثر بر کارآفرینی زنان روستایی

متغیر	فراوانی	درصد
شرکت در دوره‌های آموزشی کارآفرینی	۱۶	۵۳٫۳
استفاده از رسانه‌های ارتباطی و جمعی	۸	۲۶٫۷
ارتباط با مروج	۶	۲۰
مجموع	۳۰	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

براساس جدول ۱۱، عضویت در گروه‌های ثانویه با ۲۸ درصد سهم، مؤثرترین عامل اجتماعی- فرهنگی مؤثر بر کارآفرینی زنان روستایی است. بهره‌مندی زنان از حقوق برابر در جامعه با ۲۰ درصد، مناسب بودن فضا برای فعالیت اقتصادی زنان با ۱۶ درصد و باورگرایی فرهنگی مرتبط با جنسیت با ۱۶ درصد از دیگر عوامل مهم تأثیرگذار بوده‌اند.

جدول ۱۱. عوامل اجتماعی- فرهنگی مؤثر بر کارآفرینی زنان روستایی

متغیر	فراوانی	درصد	متغیر	فراوانی	درصد
عضویت در گروه‌های ثانویه (فعالیت و مشارکت در گروه‌های دولتی و غیردولتی)	۷	۲۸	باورگرایی فرهنگی مرتبط با جنسیت	۴	۱۶
بهره‌مندی زنان از حقوق برابر در جامعه	۵	۲۰	اعتماد اجتماعی (فردی- عمومی- نهادی)	۳	۱۲
مناسب‌بودن فضا برای فعالیت اقتصادی زنان	۴	۱۶	داشتن الگوی موفق زن کارآفرین بین اطرافیان یا مقبولیت اجتماعی زنان کارآفرین و موفق	۲	۸
مجموع				۲۵	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

عوامل خانوادگی از دیگر عوامل تأثیرگذار بر کارآفرینی زنان روستایی است. طبق جدول ۱۲، بین متغیرهای مختلف، عامل حمایت خانواده با سهم ۲۶/۱ درصد، تأثیرگذارتر از سایر عوامل بوده است. همچنین نظر همسر و خانواده با ۱/۷ درصد دومین عامل مهم در توسعه کارآفرینی زنان روستایی از بعد خانوادگی است. قدرت تصمیم‌گیری در خانواده و بعد خانوار نیز هریک با سهم ۱۳ درصد در رتبه‌های بعدی اثرگذاری قرار دارند. سهم سایر عوامل کمتر از ۱۰ درصد است.

جدول ۱۲. عوامل خانوادگی مؤثر بر کارآفرینی زنان روستایی

متغیر	فراوانی	درصد	متغیر	فراوانی	درصد
حمایت خانواده	۶	۲۶/۱	سطح تحصیلات و شغل همسران	۲	۸/۷
نظر همسر و خانواده	۵	۲۱/۷	شغل رئیس خانواده	۲	۸/۷
قدرت تصمیم‌گیری در خانواده	۳	۱۳	وضعیت مالی خانواده	۲	۸/۷
بعد خانوار	۳	۱۳	مجموع	۲۳	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

در جدول ۱۳، عوامل نهادی- قانونی مؤثر بر توسعه کارآفرینی زنان روستایی ذکر شده است که بین آن‌ها عامل حمایت نهادهای دولتی با ۴۴/۴ درصد بیشترین سهم را داراست. پس از آن عوامل تصویب قوانین و اجرای سیاست‌های حمایت از فعالیت‌های اقتصادی زنان و مدیریت کارآمد تعاونی‌ها، هریک با سهم ۲۲/۲ درصد اثرگذار بوده‌اند. همچنین عامل وجود سازمان‌های متولی خاص زنان کارآفرین روستایی نیز ۱۱/۱ درصد از سهم عوامل نهادی- قانونی را توجیه می‌کند.

فرا تحلیل کیفی ابعاد توسعه کارآفرینی زنان روستایی ۲۳

جدول ۱۳. عوامل نهادی - قانونی مؤثر بر کارآفرینی زنان روستایی

متغیر	فراوانی	درصد
حمایت نهادهای دولتی	۸	۴۴٫۴
تصویب قوانین و اجرای سیاست‌های حمایت از فعالیت‌های اقتصادی زنان	۴	۲۲٫۲
مدیریت کارآمد تعاونی‌ها	۴	۲۲٫۲
وجود سازمان‌های متولی خاص زنان کارآفرین روستایی	۲	۱۱٫۱
مجموع	۱۸	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

از دیگر عوامل تأثیرگذار بر توسعه کارآفرینی زنان روستایی، عوامل زیرساختی - محیطی است که متغیرهای در جدول ۱۴ آمده است. عامل حمل و نقل با ۳۳٫۳ درصد بالاترین سهم را داشته است. سپس عامل وجود مراکز رشد روستایی با ۲۲٫۲ درصد تأثیرگذار بوده است. چهار عامل دیگر نیز با سهم ۱۱٫۱ درصد تأثیر یکسانی بر کارآفرینی زنان داشته‌اند.

جدول ۱۴. عوامل زیرساختی - محیطی مؤثر بر کارآفرینی زنان روستایی

متغیر	فراوانی	درصد	متغیر	فراوانی	درصد
حمل و نقل	۳	۳۳٫۳	صنایع روستایی - انبار - بسته‌بندی	۱	۱۱٫۱
وجود مراکز رشد روستایی	۲	۲۲٫۲	وجود بازار متمرکز برای عرضه محصولات	۱	۱۱٫۱
فرهنگ رسمی و غیررسمی	۱	۱۱٫۱	قابلیت‌های طبیعی	۱	۱۱٫۱
مجموع	۶	۱۰۰			

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

نتیجه گیری

کارآفرینی زنان روستایی ابزاری برای ارتقای توانمندسازی، پایداری مکان‌های زندگی روستایی، افزایش درآمد، بهره‌برداری مناسب از منابع در دسترس، شناسایی هرچه بیشتر فرصت‌های موجود اقتصادی، کاهش فقر روستایی، فراهم‌نمودن زمینه‌های رشد اقتصادی، افزایش مشارکت، توزیع مناسب درآمد و غیره است. بنابراین، برای تقویت هرچه بیشتر کارآفرینی زنان روستایی و به دنبال آن توسعه مناطق روستایی، مطالعه عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی زنان روستایی اهمیت فراوانی دارد. لذا با توجه به اهمیت موضوع، هدف تحقیق حاضر شناسایی مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر کارآفرینی زنان روستایی و طبقه‌بندی آن‌ها به روش فرا تحلیل کیفی بوده است. با بررسی تحقیقات پیرامون کارآفرینی زنان روستایی، مشخص شد که عوامل مؤثر بر کارآفرینی آن‌ها در هفت دسته زیرساختی - محیطی، خانوادگی، فردی - رفتاری، اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی - مالی، نهادی - قانونی و ترویجی - آموزشی طبقه‌بندی شده‌اند. براساس یافته‌های پژوهش حاضر، بین عوامل فردی - رفتاری مؤثر بر کارآفرینی زنان روستایی، متغیر

سطح سواد و دانش فردی زنان روستایی با ۱۴/۸ درصد بالاترین سهم را داراست. بنابراین، باید برای تحقق این عامل دوره‌های آموزشی رسمی و غیررسمی برای ارتقای سطح دانش و مهارت‌های زنان کارآفرین روستایی در حیطه فعالیت‌های تولیدی و خدماتی برگزار شود تا سطح علمی آن‌ها ارتقا یابد. با توجه به نقش پُراهمیت الزامات فردی در توسعه کارآفرینی، زنان روستایی باید در تحقق بخشیدن به ایده‌های خود قاطع باشند و با اعتمادبه‌نفس، محیط پیرامون خود را در جهت مثبت تغییر دهند و شخصاً عوامل فردی را تقویت کنند و مسیر کارآفرینی خود را بهبود بخشند. همچنین، مشوق‌هایی برای زنان کارآفرین روستایی موفق در نظر گرفته شود تا انگیزه برای دیگر زنان را برای شروع این امر تقویت کند. بین عوامل اقتصادی- مالی، کسب درآمد با ۲۷/۸ درصد رایج‌ترین عامل بوده است. با توجه به اینکه باید امکانات اقتصادی مورد نیاز برای ایجاد و گسترش کارآفرینی زنان روستایی فراهم شود تا درآمد حاصل شود، باید با اندیشیدن تمهیداتی، امکان دسترسی آسان‌تر به شرایط و امکانات اقتصادی مورد نیاز کسب و کارها و ارائه تسهیلاتی برای تأمین منابع مالی لازم برای زنان کارآفرین از طریق تخصیص اعتباراتی با بهره کم در سیستم بانکی کشور و سایر مؤسسات اعتباری و نیز امکان سرمایه‌گذاری در کسب و کارهای پربازده و ایجاد امنیت سرمایه‌گذاری از طریق بیمه سرمایه و تولیدات زنان فراهم شود. در بعد عوامل ترویجی- آموزشی، عامل شرکت در دوره‌های آموزشی کارآفرینی با ۵۳/۳ درصد بیشترین سهم را بین عوامل مؤثر بر کارآفرینی زنان داشته است. بدین منظور پیشنهاد می‌شود که دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی در زمینه‌های متنوع و مورد نیاز زنان روستایی در زمان‌هایی متناسب با فعالیت‌های آن‌ها برگزار شود، اطلاع‌رسانی مناسب در خصوص نوع، زمان و مکان برگزاری دوره‌ها انجام شود و به دلیل برخی مشکلات زنان روستایی برای حضور در دوره‌های آموزشی برگزار شده در شهرها، حتی‌المقدور این دوره‌ها در مناطق روستایی تشکیل شوند، از هر یک از دوره‌های آموزشی در حال برگزاری، ارزشیابی‌های لازم در مقاطع مختلف به‌ویژه پس از اتمام دوره در زمینه میزان تأثیرگذاری و کسب مهارت‌های مورد نیاز و پیش‌بینی شده توسط فراگیران انجام شود؛ همچنین از طریق رسانه‌های گروهی و برنامه‌های ترویجی، برنامه‌های مرتبط با زنان که ضمن تشریح حقوق اجتماعی- فرهنگی زنان روستایی و معرفی نقش و ارزش کارآفرینی زنان و نیز جلب حمایت جامعه از فعالیت‌های زنان کارآفرین، آگاه‌سازی آن‌ها از جایگاه، توانایی‌های بالقوه و نقش مؤثر خود در توسعه صورت گیرد. عامل عضویت در گروه‌های ثانویه با ۲۸ درصد سهم، مؤثرترین عامل اجتماعی- فرهنگی مؤثر بر کارآفرینی زنان روستایی است. شرکت در گروه‌های مختلف رسمی و غیررسمی مانند شورای روستا و هیئت امنای مسجد و غیره برای افزایش سطح شناخت نسبت به مسائل جامعه و ارتقای سطح شهروندی، به‌ویژه حقوق زنان روستایی، ضروری است، هرچه فرهنگ جامعه به برابری جنسیتی نزدیک‌تر و اجتماع با حضور زنان در فعالیت‌های

مختلف نزدیک تر باشد، عضویت زنان در گروه‌های اجتماعی نیز ارتقا خواهد یافت. برای ارتقای سطح عوامل اجتماعی- فرهنگی مؤثر در کارآفرینی زنان روستایی باید انتظارات فرهنگی و اجتماعی از زنان و بازنگری در نقش زنان به‌عنوان بخشی مؤثر و فعال در جامعه صورت پذیرد. با الگوبرداری از زنان کارآفرین منطقه‌ای- ملی و فراملی می‌توان شرایط فرهنگی موجود در جوامع روستایی را تغییر داد و برای توسعه کارآفرینی زنان روستایی تسهیل کرد. بین متغیرهای مختلف عوامل خانوادگی، عامل حمایت خانواده با سهم ۲۶/۱ درصد، تأثیرگذارتر از سایر عوامل بوده است. اغلب نگرش منفی مردان به فعالیت‌های اقتصادی زنان عاملی بازدارنده محسوب می‌شود. تغییر نگرش جوامع به توانمندی زنان، به‌خصوص در مناطق روستایی، با استفاده از رسانه‌های ارتباطی و شناساندن زنان کارآفرین موفق می‌تواند حمایت خانواده‌های روستایی را از زنان کارآفرین اتقا بخشد. عوامل نهادی- قانونی مؤثر بر توسعه کارآفرینی زنان روستایی ذکر شده است که بین آن‌ها عامل حمایت نهادهای دولتی با ۴۴/۴ درصد بیشترین سهم را داراست. به منظور ارتقای سطح این عامل، شکل‌گیری و تقویت سازمان‌های متولی حمایت از زنان کارآفرین باید در جامعه فراهم آید. نهادها و مؤسسات مرتبط به تدوین و اجرای سیاست‌ها و قوانین تسهیل‌کننده و حامی فعالیت‌های زنان روستایی اهتمام بیشتری ورزند. با اجرای برنامه‌های آموزشی و توجیهی برای مدیران و سیاست‌گذاران، از یک‌سو در نگاه و اعتماد آنان به توانمندی‌های زنان کارآفرین تغییر صورت پذیرد و از سوی دیگر، زمینه‌های اثرگذاری و تقویت جایگاه زنان در راهبردهای توسعه روستایی در سیاست‌های کلان توسعه کشور پذیرفته و لحاظ شود. بین عوامل زیرساختی- محیطی نیز، عامل حمل‌ونقل با ۳۳/۳ درصد بالاترین سهم را داشته است. بنابراین، مهیا کردن زیرساخت‌ها به‌خصوص حمل‌ونقل و بهبود و ارتقای سطح دسترسی زنان به این زیرساخت‌ها جهت راه اندازی کسب‌وکار و همچنین انجام دادن پروژه‌های تحقیقاتی و بررسی شرایط مناطق روستایی در جهت ایجاد مراکز رشد روستایی باید مد نظر قرار گیرد تا زنان روستایی در مسیر توسعه کارآفرینی با مشکلات زیرساختی مواجه نشوند. بنابراین، همان‌طور که یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد بین هریک از هفت عامل مرتبط با کارآفرینی، متغیرهای گوناگونی وجود دارد که هرکدام از آن‌ها تأثیرات مختلفی بر کارآفرینی زنان روستایی دارند. از آنجا که دیدگاه‌های مختلفی در مورد عوامل مرتبط با کارآفرینی شامل نظریه‌های اقتصادی، روان‌شناختی، رفتاری و غیره وجود دارد و هرکدام یک عامل را بر کارآفرینی مؤثر دانسته‌اند، می‌توان گفت که همه عوامل در توسعه کارآفرینی تأثیرگذارند، اما شدت اثرگذاری و اهمیت هریک از متغیرها متفاوت است. بنابراین، نباید عاملی را بی‌تأثیر در نظر گرفت و برنامه‌ریزی‌ها به منظور توسعه کارآفرینی زنان روستایی باید با توجه به نقش عوامل گوناگون اثرگذار بر این امر صورت گیرند.

منابع

- [۱] ابوالفتح‌زاده، زهرا؛ یوسفی، علی؛ امینی، امیرمظفر (۱۳۹۵). «ارزیابی عوامل مؤثر در توانمندسازی زنان روستایی شهرستان اصفهان»، نشریه پژوهش‌نامه زنان، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ش ۱، ص ۱-۲۷.
- [۲] احمدی، سنور؛ کوهستانی، حسین؛ یادآور، حسین؛ شعبانعلی فمی، حسین (۱۳۹۸). «طراحی مدل توسعه کارآفرینی کشاورزی پایدار بین زنان روستایی (مطالعه موردی: استان کردستان)»، نشریه دانش کشاورزی و تولید پایدار، ش ۹، ص ۲۳۷-۲۵۱.
- [۳] افراخته، حسن (۱۳۹۰). «جایگاه اقتصادی-اجتماعی زنان روستایی و تأثیر باورهای اجتماعی بر آن (مطالعه موردی: روستاهای کوهپایه‌ای فومنات)»، فصل‌نامه روستا و توسعه، ش ۱، ص ۱۷۳-۱۹۳.
- [۴] امینی، امیرمظفر؛ احمدی شاپورآبادی، محمدعلی (۱۳۸۶). «اشتغال زنان روستایی در دو شهرستان برخوار-میمه و فلاورجان استان اصفهان و ارزیابی تأثیر آن بر خوداتکایی اقتصادی آن‌ها»، نشریه مطالعات زن، س ۵، ش اول، ص ۶۵-۹۱.
- [۵] آئی، نادیا؛ خسروی‌پور، بهمن؛ آجیلی، عبدالعظیم؛ عبدشاهی، عباس (۱۳۹۹). «عوامل مؤثر بر توسعه و موانع بازدارنده کارآفرینی زنان روستایی»، نشریه علمی زن و فرهنگ، س ۱۱، ش ۴۴، ص ۶۱-۷۰.
- [۶] ایزدی، بنت‌الهدی؛ رضایی‌مقدم، کورش؛ اسدالله‌پور، علی (۱۳۹۵). «سازه‌های مؤثر و موانع تحقق توسعه کارآفرینی در مشاغل خانگی بخش کشاورزی در مناطق روستایی شیراز»، نشریه علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، ج ۱۲، ش اول، ص ۳۹-۵۱.
- [۷] برقی، حمید؛ تازیکی، رقیه؛ طوسی، رمضان (۱۳۹۲). «ارزیابی تأثیر برنامه‌های ترویجی بر مشارکت زنان روستایی در فعالیت‌های کشاورزی (مطالعه موردی: دهستان استرآباد شمالی شهرستان گرگان)»، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ش ۴، ص ۷۵-۹۱.
- [۸] بریمانی، فرامرز؛ نیک‌منش، زهرا؛ خداوردی‌لو، سهیلا (۱۳۹۱). «بررسی نقش اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان روستایی (نمونه موردی: دهستان لکستان شهرستان سلماس)»، فصل‌نامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، س اول، ش اول، ص ۶۹-۸۲.
- [۹] ناراسی، زهرا؛ کریم‌زاده، حسین؛ آقایاری‌هیر، محسن (۱۳۹۹). «بررسی ارتباط ظرفیت‌سازی و توانمندسازی زنان روستایی (مطالعه موردی: شهرستان زنجان)»، نشریه جغرافیا و توسعه، ش ۵۸، ص ۲۰۳-۲۲۴.
- [۱۰] جمینی، داود؛ جمشیدی، علی‌رضا؛ کماسی، حسین؛ هوشنگی، عطا (۱۳۹۵). «تحلیل موانع توسعه کارآفرینی زنان در نواحی روستایی (مورد: روستاهای شهرستان چرداول)»، فصل‌نامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، س ۵، ش ۴، ص ۴۵-۶۳.
- [۱۱] حسینی‌نیا، غلامحسین؛ یعقوبی‌فرانی، احمد؛ سیدین، سیدرضا (۱۳۹۳). «سنجش عوامل مؤثر بر عملکرد کسب‌وکارهای زنان کارآفرین در روستاهای شهرستان میانه»، نشریه زن در توسعه و سیاست، دوره ۱۲، ش ۴، ص ۵۴۵-۵۵۸.

فرا تحلیل کیفی ابعاد توسعه کارآفرینی زنان روستایی ۲۷

- [۱۲] حسینی، طیبه؛ لشگرآرا، فرهاد (۱۳۹۳). «شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه مهارت‌های کارآفرینی در تعاونی‌های زنان روستایی استان فارس»، مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، س ۷، ش ۲، ص ۱۳-۳۳.
- [۱۳] حسینی، میرزاحسن؛ دولتی، مهین؛ پرپنجی، مهدیه (۱۳۹۷). «بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت کارآفرینی زنان روستایی عضو تعاونی‌های روستایی زنان در شمال استان تهران»، نشریه تعاون و کشاورزی، س ۷، ش ۲۶، ص ۱۲۹-۱۵۶.
- [۱۴] حیدری ساریان، وکیل (۱۳۹۱). «اولویت‌بندی موانع مؤثر بر کارآفرینی زنان روستایی (مطالعه موردی: استان اردبیل)»، نشریه مطالعات اجتماعی- روان‌شناختی زنان، س ۱۰، ش ۲، ص ۱۵۹-۱۷۷.
- [۱۵] حیدری مکرر، حمید؛ سارانی، افسانه (۱۳۹۴). «بررسی و تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی زنان در مناطق روستایی»، همایش ملی عمران و معماری با رویکردی بر توسعه پایدار، ص ۱-۱۵.
- [۱۶] حیدری مکرر، حمید؛ محبی، زهرا (۱۳۹۱). «بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی»، کنفرانس ملی کارآفرینی و مدیریت کسب‌وکارهای دانش‌بنیان، ص ۱-۱۹.
- [۱۷] خسروی پور، بهمن؛ سلیمانی هارونی، خدیجه؛ آبی، نادیا (۱۳۹۸). «موانع کارآفرینی زنان روستایی بخش مرکزی استان کرمانشاه»، نشریه تعاون و کشاورزی، س ۸، ش ۲۹، ص ۱۳۳-۱۵۲.
- [۱۸] دهقانی اشکذری، محمدرضا؛ حسینی، مریم؛ عسگری، الهه؛ دهقان نجم‌آبادی، عامر (۱۳۹۶). «تأثیر رفتار اخلاقی زنان کارآفرین با نقش میانجی‌گری هوشیاری کارآفرینانه بر عملکرد کسب‌وکار»، فصلنامه فرهنگی- تربیتی زنان و خانواده، س ۱۲، ش ۴۱، ص ۱۰۷-۱۲۴.
- [۱۹] دیوسالار، سمانه؛ بزرگی، فرشاد (۱۳۹۱). «بررسی نقش کارآفرینی در رشد اقتصادی و توسعه پایدار»، کنفرانس ملی کارآفرینی و مدیریت کسب‌وکارهای دانش‌بنیان، ص ۱-۱۲.
- [۲۰] رحمتی، نسرین؛ ایرجی‌راد، ارسلان؛ منسوب بصیری، محمود (۱۳۹۸). «اثربخشی آموزش‌های کسب‌وکار کشاورزی در کارآفرینی زنان روستایی»، فصل‌نامه پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی، ش ۴۹، ص ۳-۱۷.
- [۲۱] رحیم‌پور، شهدخت؛ قدرتیان کاشان، سید عبدالجابر؛ چیت‌سازیان، امیرحسین (۱۳۹۷). «عوامل مؤثر بر کاهش تمایل زنان روستایی به حرفه قالی‌بافی در شهرستان شیراز»، فصل‌نامه روستا و توسعه، س ۲۱، ش اول، ص ۱۱۵-۱۳۱.
- [۲۲] رستمعلی‌زاده، ولی‌الله؛ علی‌جمعه‌زاده، پروین (۱۳۹۷). «بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت زنان کارآفرین شهر تهران»، فصل‌نامه توسعه اجتماعی، دوره ۱۲، ش ۳، ص ۱۴۷-۱۷۲.
- [۲۳] زراعت‌پیشه، زینب؛ شفیعی، محمدجعفر؛ موسوی‌زاده، فاطمه‌سادات؛ صمیمی، خدیجه؛ کنعانی‌دوست، بهمن (۱۳۹۴). «بررسی نقش مهارت‌های کارآفرینی در توسعه اشتغال زنان روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان کازرون)»، نشریه مهارت‌آموزی، دوره ۴، ش ۱۳، ص ۱۱۱-۱۲۴.
- [۲۴] زاهدی، شمس‌السادات؛ محمدی، ابوالفضل (۱۳۸۵). «فرا تحلیل راهی به سوی شناسایی ارزشیابی

- ترکیب و تلخیص پژوهش‌های گذشته»، نشریه مطالعات مدیریت (بهبود و تحول)، دوره ۱۲، ش ۴۷، ص ۷۹-۵۱.
- [۲۵] سایبان، فاطمه؛ خسروی‌پور، بهمن (۱۳۹۶). «نقش کارآفرینی در توسعه پایدار روستایی»، اولین همایش ملی نهادهای سازگی کارآفرینی در توسعه پایدار با رویکرد آموزش عالی (دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان)، ص ۹-۱.
- [۲۶] سجاسی قیداری، حمدالله؛ محمودی، حمیده؛ جعفری، فهیمه (۱۳۹۶). «تحلیل مهارت‌های کارآفرینی زنان در مناطق روستایی (مورد مطالعه: روستاهای بخش مرکزی شهرستان فریمان)»، فصل‌نامه پژوهش‌های روستایی، دوره ۸، ش ۲، ص ۲۴۲-۲۶۳.
- [۲۷] سواری، مسلم؛ شعبانعلی فمی، حسین؛ شریف‌زاده، محمدشریف (۱۳۹۶). «موانع توسعه اشتغال زنان روستایی در صنایع دستی شهرستان دیواندره»، فصل‌نامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، س ۶، ش ۲۱، ص ۱۷-۳۶.
- [۲۸] سواری، مسلم؛ شیری، نعمت‌الله؛ اسدی، علی (۱۳۹۲). «نقش منابع و کانال‌های ارتباطی و اطلاعاتی در توانمندسازی زنان روستایی شهرستان دیواندره»، نشریه پژوهش‌های روستایی، دوره ۴، ش ۲، ص ۳۶۵-۳۸۴.
- [۲۹] شریف‌زاده، مریم؛ کریمی، جلیله (۱۳۹۵). «بررسی عوامل مؤثر بر توسعه فعالیت شالبافی زنان روستایی شهرستان بانه»، نشریه مطالعات اجتماعی- روان‌شناختی زنان، س ۱۴، ش ۲، ص ۱۲۷-۱۵۶.
- [۳۰] شریفی، زینب؛ ایروانی، هوشنگ؛ دانشور عامری، ژیلا (۱۳۹۸). «بررسی گرایش زنان روستایی به اشتغال (مورد مطالعه: زنان روستایی شهرستان نجف‌آباد)»، فصل‌نامه علمی- پژوهشی زن و جامعه، س ۱۰، ش اول، ص ۲۱۷-۲۳۶.
- [۳۱] صابریان، مهناز؛ صبوری، محمدصادق (۱۳۹۳). «تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی زنان روستایی عضو صندوق‌های خرد سمنان»، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، س ۶، ش ۴، ص ۱۰۷-۱۱۵.
- [۳۲] صادقی، خدیجه؛ طولابی‌نژاد، مهرشاد (۱۳۹۸). «بررسی عوامل و محرک‌های مؤثر بر توسعه کارآفرینی زنان روستایی (مطالعه موردی: دهستان رشتخوار)»، نشریه اندیشه جغرافیایی، س ۱۰، ش ۲۰، ص ۷۱-۹۰.
- [۳۳] طبیب‌زاده، مژگان؛ لشگرآرا، فرهاد (۱۳۹۲). «شناسایی الزامات توسعه مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی استان قم»، مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، س ۶، ش ۴، ص ۶۱-۷۲.
- [۳۴] علیخانی دادوکلائی، مهدی؛ عباسی رستمی، علی‌اکبر (۱۳۹۵). «بررسی اثر عامل‌های آموزشی و روان‌شناختی بر توسعه کارآفرینی در شرکت‌های تعاونی روستایی زنان استان گلستان»، نشریه تعاون و کشاورزی، س ۵، ش ۲۰، ص ۱۷۱-۱۹۴.
- [۳۵] عنابستانی، علی‌اکبر؛ جوان، جعفر؛ احمدزاده، سحر (۱۳۹۱). «بررسی رابطه بین ویژگی‌های فردی زنان و مشارکت آنان در فرایند توسعه روستایی (مطالعه موردی: دهستان درزآب- شهرستان مشهد)»، نشریه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، س ۳، ش ۱۲، ص ۶۱-۷۸.

فرا تحلیل کیفی ابعاد توسعه کارآفرینی زنان روستایی ۳۹

- [۳۶] فقیری، مژگان؛ علی بیگی، امیرحسین؛ پورقاسم، فاطمه؛ تاتار، مریم (۱۳۹۳). «پیش بینی توانمندسازی زنان روستایی با استفاده از الگوی مبتنی بر تحلیل تشخیصی (مطالعه موردی: شهرستان کنگاور)». *فصلنامه فرهنگی- تربیتی زنان و خانواده*، س ۹، ش ۲۷، ص ۱۱۳-۱۳۳.
- [۳۷] فلاح جلودار، ربیع؛ فرج الله حسینی، سید جمال؛ حسینی، سید محمود؛ میردامادی، سید مهدی (۱۳۸۶). «عوامل مؤثر بر موفقیت کارآفرینی زنان روستایی شمال کشور»، *فصلنامه روستا و توسعه*، س ۱۰، ش ۴، ص ۸۷-۱۱۵.
- [۳۸] فیروزآبادی، سید احمد؛ نصرالهی وسطی، لیلا (۱۳۹۳). «بررسی رابطه میان اعتماد اجتماعی و روحیه کارآفرینی زنان روستایی (مطالعه موردی: دهستان شیروان از توابع شهرستان بروجرد)»، *نشریه پژوهش های روستایی*، دوره ۵، ش ۱، ص ۲۵-۴۴.
- [۳۹] قاسمی، مهدی؛ بادسار، محمد (۱۳۹۶). «فرا تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی روستایی در ایران»، *همایش ملی بررسی راهکارهای مدیریت توسعه کارآفرینی روستایی در ایران (دانشگاه حکیم سبزواری)*، ص ۱-۱۱.
- [۴۰] قدیری معصوم، مجتبی؛ احمدی، افسانه (۱۳۹۴). «سازدهای مؤثر بر موفقیت صندوق های اعتبارات خرد در توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی شهرستان فیروزکوه»، *نشریه پژوهش های جغرافیای انسانی*، دوره ۴۷، ش ۴، ص ۷۵۹-۷۷۲.
- [۴۱] قنبری، نوذر؛ سلیمیان، علی؛ کیمیایی، فوزیه؛ ورناصری، مهرداد (۱۳۹۵). «بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با مشارکت زنان روستایی در امور خانوادگی و اجتماعی (نمونه موردی: زنان متأهل روستاهای شهر کرمانشاه)»، *فصلنامه علمی- پژوهشی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر*، س ۱۰، ش ۲، ص ۸۷-۱۰۸.
- [۴۲] قنبری، یوسف؛ انصاری، رحیمه (۱۳۹۴). «شناسایی و تبیین عوامل اجتماعی و اقتصادی مؤثر بر توانمندسازی زنان روستایی (مطالعه موردی: شهرستان رستم)»، *مجله پژوهش و برنامه ریزی روستایی*، س ۴، ش ۳، ص ۱-۱۰.
- [۴۳] کرد، باقر؛ آبتین، عبدالعزیز (۱۳۹۲). «بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی روستایی در استان سیستان و بلوچستان (با تمرکز بر توسعه مراکز رشد روستایی، توسعه فناوری های اطلاعات و ارتباطات و توانمندسازی زنان روستایی)»، *نشریه جغرافیا و توسعه*، ش ۳۲، ص ۱-۱۴.
- [۴۴] کرمانی، مهدی؛ نوغانی دخت بهمنی، محسن؛ برادران کاشانی، زهرا (۱۳۹۷). «فرا تحلیل کیفی مقالات پژوهشی حوزه توانمندسازی زنان روستایی و شهری در ایران»، *نشریه مطالعات اجتماعی- روان شناختی زنان*، س ۱۶، ش ۲، ص ۳۳-۵۴.
- [۴۵] کوشکی، فاطمه؛ ایروانی، هوشنگ؛ کلانتری، خلیل (۱۳۹۰). «عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان در صندوق های اعتبارات خرد روستایی (مطالعه موردی: استان کرمانشاه)»، *فصلنامه روستا و توسعه*، س ۱۴، ش اول، ص ۱۵-۳۳.
- [۴۶] گلرد، پروانه (۱۳۸۴). «عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی زنان روستایی»، *نشریه پژوهش زنان*، دوره ۳، ش ۱، ص ۱۰۱-۱۲۳.
- [۴۷] محمدی، زهره؛ لشگرآرا، فرهاد (۱۳۹۲). «نقش آموزش کارآفرینی در توانمندسازی زنان کارآفرین

- روستایی استان ایلام»، مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، س ۶، ش ۲، ص ۶۱-۷۲.
- [۴۸] مردانشاهی، محمدمهدی؛ نظام‌زاده، سید اسماعیل (۱۳۹۷). «شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر قابلیت کارآفرینی زنان روستایی (مطالعه موردی: زنان کارآفرین روستاهای شهرستان بهشهر)»، فصل‌نامه روستا و توسعه، س ۲۱، ش ۲، ص ۷۵-۹۶.
- [۴۹] ملک‌سعیدی، حمیده؛ بخشی جهرمی، آرمان؛ فروزانی، معصومه (۱۳۹۲). «عوامل مؤثر بر انگیزه پیشرفت کارآفرینان زن روستایی (مورد مطالعه: شهرستان مرودشت)»، نشریه علوم ترویج و آموزش کشاورزی/ایران، ج ۹، ش اول، ص ۱۴۱-۱۵۱.
- [۵۰] موحدی، رضا؛ سلیمانیان بروجنی، جلیله (۱۳۹۵). «بررسی شیوه‌های آموزشی مؤثر در توسعه کارآفرینی زنان روستایی»، نشریه راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی، س ۳، ش ۶، ص ۲۴-۳۳.
- [۵۱] میردامادی، سید مهدی؛ تیموری، مصطفی؛ تیموری، محمود؛ مصطفایی، محمدابراهیم (۱۳۹۵). «سازوکارهای مؤثر بر مشارکت زنان روستایی در دوره‌های آموزشی ترویجی در شهرستان اصفهان»، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، س ۵، ش ۲، ص ۱-۱۳.
- [۵۲] نحوی، ابودر؛ کهنسال، محمدرضا (۱۳۹۰). «عوامل مؤثر بر پیشرفت زنان کارآفرین (مطالعه موردی: زنان استان مازندران)»، نشریه زن و مطالعات خانواده، س ۳، ش ۱۱، ص ۹۵-۱۱۱.
- [۵۳] نصرالهی وسطی، لیلا (۱۳۹۳). «بررسی نظری و تجربی رابطه میان مشارکت اجتماعی و روحیه کارآفرینی زنان روستایی (مورد مطالعه: دهستان شیروان از توابع شهرستان بروجرد)»، نشریه توسعه روستایی، دوره ۶، ش ۲، ص ۳۱۹-۳۴۰.
- [۵۴] نعیمی، امیر؛ نجف‌لو، پریسا؛ صلاحی‌مقدم، نفیسه؛ گلباز، سیده شیرین (۱۳۹۶). «عوامل مؤثر بر مقدار مشارکت زنان روستایی گرمسار در فعالیتهای روستایی»، فصل‌نامه علمی- پژوهشی زن و جامعه، س ۸، ش اول، ص ۱-۲۲.
- [۵۵] نوری، سید هدایت‌الله؛ علی‌محمدی، نرگس (۱۳۸۸). «تحلیلی بر فعالیتهای اقتصادی زنان روستایی (مطالعه موردی: منطقه برآن- شهرستان اصفهان)»، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، س ۲۰، ش ۳، ص ۸۷-۱۰۴.
- [۵۶] وثوقی، منصور؛ یوسفی آقابین، افسانه (۱۳۸۴). «پژوهشی جامعه‌شناختی در زمینه مشارکت اجتماعی زنان روستایی آگند شهرستان میانه»، نشریه نامه علوم اجتماعی، ش ۲۵، ص ۱۹۵-۲۲۴.
- [۵۷] یاسوری، مجید؛ قرشی، محمد باسط؛ وطن‌خواه، ژیلا (۱۳۹۴). «تحلیل موانع و راهکارهای توسعه کارآفرینی زنان روستایی دهستان گوراب پس فومن»، نشریه پژوهش‌های روستایی، دوره ۶، ش ۲، ص ۳۲۳-۳۴۲.
- [۵۸] یعقوبی فرانی، احمد؛ سلیمانی، عطیه؛ موحدی، رضا (۱۳۹۳). «تحلیل عوامل مؤثر بر کارآفرینی زنان روستایی»، نشریه مطالعات اجتماعی- روان‌شناختی زنان، س ۱۲، ش ۴، ص ۷-۴۲.
- [59] Andole Ondiba, Hesborn and Kenichi Matsui (2019). "Social attributes and factors influencing entrepreneurial behaviors among rural women in Kakamega County, Kenya", *Ondiba and Matsui Journal of Global Entrepreneurship Research*, 9:2 <https://doi.org/10.1186/s40497-018-0123-5>.
- [60] Chowdhury, M.S. (2007). "Overcoming Entrepreneurship Development

- Constraints: the Case of Bangladesh”, *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, Vol. 1, No. 3, PP 240-251.
- [61] Ganesan, S. (2006). *Status of women entrepreneurs in India*, New Delhi: Kanishka Publications.
- [62] Parkash, Jai., Goyal, Meenu (2011). “Women Entrepreneurship In India-Problems And Prospects”, *International Journal of Multidisciplinary Research*, Vol.1 Issue 5, September 2011.
- [63] Hart, Myra M; Gatewood, Elizabeth J; Brush, Candida G & Nancy M. Carter (2003). “Women Entrepreneurs: Moving Front and Center”: *An Overview of Research and Theory*, See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/253659404>.
- [64] Heidari Sareban, V. (2012). “Prioritizing Major Barriers to Rural Women's Entrepreneurship, Using AHP Method Case study: Ardabil province”. *Womens studies (Sociological & Psychological)*, Vol 10, No 2, PP 159- 177. (Persian).
- [65] Imani Gheshlagh, S., Khani, F and Hashemi, S. S. (2012). “The role of Tourism in improvement of rural women’s entrepreneurship: A comparative Study of Kandovan and Eskandan villages in Osku District”. *Journal of Geography and Regional Development Reseach Journal*, No 18, PP 217-238. (Persian).
- [66] Kushalakshi & Raghurama (2012). “Rural Entrepreneurship: A Catalyst for Rural Development”, *International Journal of Science and Research (IJSR)* ISSN (Online): 2319-7064 Impact Factor (2012): 3.358.
- [67] Pato, Lúcia (2015). “Rural entrepreneurship and Innovation: some successful women's initiatives”, 55th Congress of the European Regional Science Association: “World Renaissance: Changing roles for people and places”, 25-28 August 2015, Lisbon, Portugal, European Regional Science Association (ERSA), Louvain-la-Neuve.
- [68] Müller, Claudia (2006). “Factors Affecting Women Entrepreneurs in Establishing and Expanding their Businesses in NAD Province”, *International Labour Organization* 2006 First published.
- [69] Muñoz-Fernández, Ángeles; Assudani, Rashmi and Imane Khayat (2019). “Role of context on propensity of women to own business, Muñoz-Fernández et al”. *Journal of Global Entrepreneurship Research*, 9:37 <https://doi.org/10.1186/s40497-019-0160-8>.
- [70] Nwankwo, Francis O & Chinwe S. Okeke (2017). “Rural entrepreneurship and rural development in Nigeria”, *Africa's Public Service Delivery and Performance Review* ISSN: (Online) 2310-2152, (Print) 2310-2195.
- [71] Sangolagi, K., & Alagawadi, K. (2016). “Woman entrepreneurs”. *International Journal of Advancement In Engineering Technology Management & Applied Science*, 3(1), PP 216-222.
- [72] Yilmaz, Emine; Özdemir, Gülen and Yasemin Oraman (2012). “Women entrepreneurs: Their problems and entrepreneurial ideas”, *African Journal of Business Management*, Vol. 6(26), pp. 7896-7904, 4 July, 2012.
- [73] Lashgarara, Farhad & Ghashghaei, Faezeh (2014). “Identifying factors affecting on the development of rural women entrepreneurship in Tehran province”, *Agriculture Science Developments*, 3(11), PP 351-353.